

izvan moje klase. Sve što sam poznao svodilo se na moj mali svet u kome sam ja bio kralj. I naši radnici i slugu su se prema meni ophodili kao prema malom kralju. Nikad nisam morao ništa da učinim za sebe jer su sve to radili drugi. Zato mi je sada teško da obavljam proste svakodnevne poslove kao što su pranje veša, čišćenje sobe ili nešto tako praktično.

Kada sam malo porastao u svom zamku, nisu mi dozvoljavali da se družim sa decom iz sela. Prve godine života sam proveo sa dadijkom nemajući drugove za igru. Moja najjača osećanja su usamljenost i osećaj da sam drugačiji od ostalog sveta. Želeo sam samo da budem običan dečak, da se ponašam i da radim kao sav ostali svet. Sećam se da smo i u crkvi imali drugačiji položaj; imali smo zasebnu ložu kraj oltara u kojoj niko nije mogao da nas vidi. Ponekad bih krišom provirio da vidim kako izgledaju ti ljudi koje nisam smeo da gledam i s kojima nisam smeo da se družim. Nikada nisam mogao biti član neke grupe ili klape: gdegod sam se našao, bio sam stranac.

Moj lični odnos prema svom aristokratskom statusu mnogo se izmenio tokom godina. Kao dečak mogao sam osetiti svu bedu granica i pravila, svu hladnoću i usamljenost. Kasnije sam naučio da taj jad prikrivam uz pomoć svega stečenog tako da sam glumio kako sam najbolji. Govorio sam sebi, *«Možda sam najusamljenije i najnesrećnije dete na svetu, ali sam zato (ili barem) najbolji.»* To je postala jedna od mojih najjačih odbrana. Kada bi se loše osećao, razmišljao sam o slavi svoje porodice i našeg imena, to je na mene delovalo kao droga. Ovakav stav je pospešivao odnos okoline prema meni, jer su se po pravilu ljudi drugačije ponašali sa mnom. Svi nastavnici, školski drugovi i njihovi roditelji znali su moje poreklo i shodno tome se ponašali. Nisu me ni mrzeli ni voleli. Otud i osećanje da me ljudi vole ili ne vole, ne zbog toga što jesam, već zbog onog što

predstavlja moje ime i društveni položaj. Što sam bio stariji to sam ga više mrzeo.

Po završetku škole potpuno sam se povukao od svojih aristokratskih prijatelja i počeo da se družim sa hipicima, narkosima, alkosima; počeo sam da se drogiram. Nikad nisam nikome rekao da sam plemić. Naprotiv, pobijao sam. Jedino nisam mogao da izmenim ponašanje i što je važnije, način govora. Tako bi otkrili da sam iz viših slojeva. To mi je toliko smetalo da sam pokušao da naučim bečki žargon. Ni to nije pomoglo. Još uvek sam se osećao kao stranac. I bio sam stranac, jer sam bio plemić. Ali sam i za svoju porodicu i svoj društveni krug postao stranac, jer sam želeo da budem ono što jesam. Da bih se odbranio od osećaja bezvrednosti, ja sam, kao i moji roditelji, koristio glumu kao odbranu. To se nije dopadalo ostalim plemićima, pa sam morao da uzmem skromniji stav i prikrivam osećanje da sam najbolji, koje je, opet, skrivalo stvarno osećanje da me niko ne voli. Na Terapiji sam morao da otkrijem prvobitnu odbranu da bih stigao do prvobitnog osećanja.

Bilo mi je važno da dodem u Los Angeles gde niko ne zna šta znači biti aristokrata, gde niko po mom govoru ne može da ustanovi moj odgoj. Nije slučajno što će ovaj tekst biti objavljen nakon mog odlaska iz Los Angelesa, jer se bojim da bi opet svi promenili ponašanje prema meni. Pa ipak, ovde sam konačno bio prihvaćen onakav kakav jesam. Na Terapiji sam polako naučio da nije ništa strašno ili smešno biti plemić, da nije nešto čime se treba ponositi ili čega se treba stideti. To je samo moja stvarnost i deo mog života.

S engleskog: Dragana R. Mašović

(Viktor Riedl: *«The Worst of Being the Best»*, The Primal Institute Newsletter, Vol. IV, No. 9, 1982, Los Angeles)

džonstaunski sindrom

artur džanov

Koja to sila može naterati inače inteligentne ljude da se odreknu vlastitog rasuđivanja i slepo prepuste užasima kao što je Džonstaun?*

Razni kultovi, vere, ako ne i autoritarne psihoterapije imaju jednu zajedničku crtu: nude ispunjenje nezadovoljene potrebe. Njihova moć je u sposobnosti da skoro apsolutno otklone svest o bolu i patnji zbog uskraćenosti koja traje čitavog života. Potreba koja od prvih dana života nije zadovoljena postaje pristupnica za sledbeništvo. Sledbenika obuzima nešto snažnije, nešto što se u njegovom životu javilo mnogo ranije od moći suđenja. On je u matrici podsvetnih, beskrajsnih osećanja potrebe usled koje postaje naivan i ranjiv poput deteta koje se okreće majci u potrazi za toplinom.

Potreba sledbenika se hrani potrebom vode čija je vlastita nezadovoljena potreba patetično snažnija od potrebe najnižeg člana njegovog stada. Zato nije slučajno što su vode, fašisti i demagozi ovoga sveta, tipični proizvodi iskidanog, iskrivljenog detinjstva kao što su to i njihovi najvatreniji sledbenici. Voda briše nepodnošljive bolove svoga života putem kontrole i manipulacije; sledbenik svoje olakšanje nalazi u tome što je kontrolisan. Golo očajanje vode postaje očigledno kada se ugrozi njegova moć o čemu svedoče Hitlerova mahovitost pred kraj života i sve bizarnije Džonsovo ponašanje.

Povodom Džonstauna postavilo se pitanje načina na koji se jedan humani pokret pretvorio u tako otvorenu fašističku kontrolu. Polazi se, naravno, od pretpostavke da su Džons i pripadnici njegove komune nekada bili normalni i plemeniti ljudi, a da su zatim »poludeli«.

Problem ove pretpostavke je u tome što se odricanje od vlastite ličnosti, od vlastitog suda i osećanja odigralo mnogo pre nego što je spoljni izgled kulta postao neobičan. Zapanju-

juća kontrola, vidljivo ispoljena na kraju, bila je moguća zahvaljujući tome što se u svakom ugovoru vođe i sledbenika podrazumeva da se neko već *odrekao* sebe. Model i prethodnica tog odricanja je odnos roditelja i deteta.

Dete/sledbenik nema nameru da se odrekne sebe, niti pak roditelji imaju nameru da ga toga liše; ali sa uskraćivanjem uslišavanja osnovnih potreba predaja nastupa sama od sebe. Detete koje od ranog detinjstva oseća glad svoje potrebe ne može dopustiti sebi da oseti realnost svoje uskraćenosti. Zato bol nije nikad razrešen. To dete provede čitav život u traganju za onim što će ublažiti unutrašnju glad. Bol se možda umiri kasnije kada dete postane izdržavalac porodice ili se potpuno preda borbi za diplomu ili karijeru; no, nekim ljudima nisu dovoljne blage neurotične borbe. Stanje uskraćenosti zahteva mnogo snažniji odušak. Umesto nezavisne ličnosti javlja se ogromna, potsvesna povreda koja iziskuje snažnije mogućnosti olakšanja.

Iako se ciljevi razlikuju, dinamike su iste, bez obzira da li se radi u Džonstaunu, Munu, Sinanonu, Hari Krišni, reinkarnacijskim sektama ili autoritarnoj psihoterapiji. Njihova poruka u ovom ili onom obliku glasi, *«Podaj se meni i ja ću brinuti o tebi, štiti ti te, voditi, slušati, osećati za tebe i voleti te.»* A to je najjača sila na zemlji. Ona će naterati čoveka da sva svoja zemaljska dobra preda vodi, da se pokrene protiv porodice i protiv svakog prirodnog nagona. Kao što smo videli, sledbenici će se s radošću odreći sebe ili čak ubiti za svoga vođu.

Ako sve pokrete i vode zamenimo rečju »Bog« naći ćemo istu dinamiku. No, voda kulta je privlačniji zato što je stvaran, što je među nama, što se može videti i dotaknuti, što se može s njim razgovarati. Potreba je jednaka onoj kojom se hrani religija, s' tim što je organizo-

vana religija struktuirana i što ne izaziva toliku hysteriju. U oba slučaja, simbolično zadovoljenje potrebe dovodi do sveobuhvatne kontrole sledbenikovih postupaka — do, recimo, kontrole onoga što radi u krevetu sa svojim supružnikom, uključujući preporuku da koristi prezervativ ili dijafragmu. A to je kontrola.

Da bi ostvario potpunu kontrolu, pokret ili kult se mora pobrinuti za najdublje bolove, uključujući one ispoljene strahom od smrti. On mora pružiti spoljni razlog za život — i smrt. Džons je vrlo dobro ispunio ovaj preduslov, o čemu svedoče njegova uveravanja da će se sa svojim sledbenicima ponovo sresti na utopijskom »onom svetu«. Ponašanje u okviru kulta uklapa se u sistem nagrade ili kazne kao što je slučaj sa decom u represivnoj porodici.

Neverovatno iznenađuje lakoća sa kojom se ljudi mogu kontrolisati. Pacijenti tek prispe li na terapiju (Primalnu terapiju — prim. prev.) često mole da budu kontrolisani. Oni žele da im se kaže šta da rade. Radije bi slušali kvaziteorije od nekog autoriteta nego što bi razvijali sopstveni uvid. Takvo ponašanje vapi za manipulacijom — a tom iskušenju teško odolevaju terapeuti sa sopstvenim neispunjenim potrebama. No, pacijenti samo praktično realizuju program, onaj isti program koji su za njih sačinili roditelji sa svojim nezadovoljenim potrebama. Roditelji kontrolišu dete da bi od njega ili nje stvorili ono što oni žele i što je njima potrebno, a što su njima *njihovi* roditelji uskraćivali. U tom procesu dete je uskraćeno i ličnost je zakopana; stvorena je latentna mogućnost da ga slučaj nanese na nekog ko će zadobiti kontrolu nad njim.

Fašizam se lako ostvaruje. Čovek treba samo da izgleda kao da će zadovoljiti potrebe ljudi dok im govori ono što žele da čuju da bi ubili svoj bol — bol neispunjene potrebe. Ljudi nerado napuštaju vođu koji tako postupa, bez obzira na to što on postaje surov i sadista. Zato što se nadaju. Zato što su spazili zračak nade. Kao i u prvobitnoj porodičnoj situaciji nemoguće je odreći se te nade, jer bi to podrazumevalo otvaranje prema bolu uskraćenosti. U tome se krije jedan od razloga zašto je teško smeniti predsednika vlade. Težnja da se produži njegov mandat ima korene u želji da se ne oseti bol zbog onoga što otac nije uspeo da uradi. Zato niko ne voli očuhe.

Veći broj sledbenika nije ni pokušao da napusti Džonstaun jer bi to značilo ponovno suočavanje sa beznađežnošću. Niko se sa snažnom nezadovoljenom potrebom ne može odlučiti na takav korak. I zato teže da ostanu svi oni koji dobrovoljno stupaju u autoritarne poduhvate. Oni namerno čine gluposti: odriču se novca, napuštaju porodicu, šišaju do glave, nagovaraju na sve i svašta, trpe da satima ne odu u kupatilo. Ti gestovi su simbolični: oni pokazuju vodi da su u njegovoj vlasti. Niko ne voli takvu vlast, sem ako nije neurotičan: stoga se ne radi ni o kakvoj zloupotrebi moći budući da je moć sama po sebi zloupotreba. Zloupotreba moći je čist pleonazam.

ISPIRANJE MOZGA KAO OTKLANJANJE BOLA

U javnosti se uvrežilo gledište da je Džonsov sledbenicima bio »ispran mozak«. To jeste tačno; no, čak i najkompletnija izučavanja ispiranja mozga retko zađu dublje od opisa ponašanja, tako da taj termin još uvek ima maglovito, metaforično značenje. Ispiranje mozga, međutim, ima vrlo precizno značenje i podrazumeva specifičnu metodu.

Da bi se nekom isprao mozak neophodno je uraditi dve stvari. Prvo ga treba učiniti ranjivim; treba oslabiti odbranu koje ga obično štite od unutrašnje patnje. Mnogi ljudi stupaju u pokrete kao što je Džonstaun ili Hari Krišna, jer se već nalaze u stanju patnje. Kod onih koji još nisu u tom stanju, pokreti ispiranja mozga napadaju odbranu na autoritaran način — nagovaranjem, uskraćivanjem i sličnim metodama — sve dok osoba ne postane ranjiva.

Osoba koja pati zapravo je bliska svojoj unutrašnjoj realnosti. U drugačijim, neautoritarnim uslovima, ona bi prodrila *dublje* u osećanja, plakala zbog njih, izražavala ih i počela da ih razrešava. Onda bi postepeno sve više dolazila u vezu sa samom sobom i stekla *sopstveni* uvid, sopstveno razumevanje životnog iskustva i sadašnje stvarnosti.

No, takvo razrešenje nije cilj ispiraća mozga i autoritarnih ličnosti. Oni žele i postižu upravo suprotno. Oni napaćenju ličnosti odgovaraju pružanjem vere, ispoljavanjem »ljubavi«, unapred upakovanom dogmom i sredinom koja obećava olakšanje od nadirućeg osećaja uskraćenosti. Osoba se prvo navede na približavanje sopstvenoj unutrašnjoj patnji, a zatim joj se uručuje »odgovor« koji će otkloniti bol. Sledbeniku se daje stvarnost kao zamenu za vlastitu. On je srećan što prima surogat stvarnosti koji mu daje grupa. Njegov mozak je odista ispran od užasne patnje, ali i od njegove životne istine. I to je pravo ispiranje mozga, shodno mišljenju da se odstranjivanjem određene biološke supstance iz krvi (*»leu-endorfina«*) putem dijalize gube simptomi emocionalne patnje. Po svemu sudeći, ispiranje mozga ima neurološke efekte sa sličnim slabljenjem svesti o bolu.

Kultovi i slični pokreti nude novu porodicu; nude ljude koji će brinuti za vas, savetovati vas, plakati sa vama, i što je najvažnije, grliti vas i dodirivati. U tome su njihove nepobitne privlačnosti. Potreban je junački napor i ne mala inteligencija da bi se tome odolelo.

Obeležje vođe je očigledno totalna samouverenost, direktno proporcionalna njegovom unutrašnjem užasu i konfuziji. On kao da ima odgovore na sva pitanja života i ezizimno ih deli svakome ko želi da ih čuje. On zabranjuje čak i najmanju pomisao na to da niko nema odgovore ni za koga drugog do za sebe samog. Čitava stvarnost se zasniva na sopstvenim osećanjima i iskustvu; no, voda je još udaljeniji od stvarnosti svojih osećanja nego što su njegovi sledbenici. On je prva žrtva koja se odrekla sebe, žrtva koja će regrutovati druge kojima su uskraćena osećanja i iskustva, koja bi inače poslužila kao temelj njihove ličnosti i pružila im vlastite odgovore. Umesto toga, sledbenici će morati da čitaju odgovore, da razgovaraju o njima, da ih uče, da usvajaju doktrine i predaju se vodi (terapeutu) roditelju koji će još jednom ponoviti ono što su roditelji uradili: reći im kako da žive.

DROGA ZA UMIRENJE BOLA

Kult je droga. To su mnogi rekli ili bar nagovestili, ali su zaboravili da kažu šta zapravo droge čine. One nas odvajaju od stvarnosti, oštećuju naše rasuđivanje, čine da se osećamo bolje; no, njihova osnovna funkcija, funkcija morfijuma, heroína i dogme je da ubiju svest ubijajući svest o bolu. Zato potiskivanje bola nije ništa drugo do potiskivanje svesti. To je precizan mehanizam, razlog uzimanja bilo koje droge. Ako ne postoji fundamentalna uskraćenost, ako smo odrasli u porodici u kojoj je vladala sloboda izražavanja, uz dostojanstvo i podstrek da budemo ono što jesmo, možete biti sigurni da nećemo tragati za vodama, odgovorima ili lekarskim ordinacijama.

Teret bola koji nosimo zahteva nalaženje načina da se sa njim pomirimo i nastavimo da živimo. Ljudska rasa je milionima godina »kreirana« tako da podnosi veliki bol i pri tom opstane. Nedavno je utvrđeno da ljudski organizam luči vlastite supstance slične morfijumu. One pomažu smanjenju bola, ali to često nije dovoljno. Zato sredstva za umirenje, poput, recimo valijuma, pomažu stvaranje veće količine morfijumu sličnih supstanci. Kult kao *Džontan* ili *bilo koje drugo* prividno ispunjenje potreba verovatno postiže istu stvar, stimuliše unutrašnje stvorene droge za ubijanje bola. I zaista, u nedavnom istraživanju dr *Hauarda Fildsa* sa Kalifornijskog univerziteta, tvrdi se da psihološki činici mogu izazvati fizičko stvaranje unutrašnjih droga.

Ako je kult ugrožen, vođe i sledbenici podivljaju, postaju očajnici. Zašto? Javila se opasnost da se obustavi droga. A zašto je to tako velika opasnost? Droga anestezira čitav život ispunjen uskraćenošću. Otvorena, neautoritarna organizacija potiče na individualnost i razlike u mišljenjima. Kult ne može da toleriše kritiku, jer kritika oštećuje efikasno suzbijanje bola.

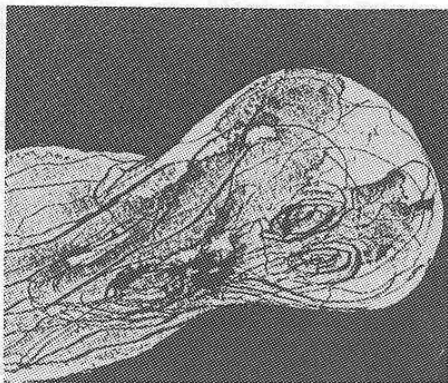
Masovni pokreti obuhvataju masovno drogirane. Ako ostavimo po strani pravedne ciljeve Veličasnog *Džesi Džeksona*,** poslušajmo kako on potiče studente-crnce. »Kaži! Ja sam lep! Ja sam neko!« Oni to toliko puta ponavljaju sve dok ih ne zahvati grozničava mahnitost,

sve dok ne počnu da slave i da veruju. Možda su stvarna osećanja studenata da su potcenjeni, bezvredni, odbačeni ili nepoželjni, ali njih prividno nadvlada harizmatična sila koja ih prekriva slojem parola, aforizama i napeva. No, osećanja su još uvek tu. Vernici su prosto prihvatili privlačan, pozitivan niz ideja da bi ublažili bol svojih osećanja.

Šta mi zapravo zameramo toj maloj inspiraciji? Zašto neko ne sme da poželi da okrene leđa degradirajućem životu? To je veliko iskustvo koje se verovatno čini razumnim većini ljudi. No, »inspiracija« podrazumeva osnovni nedostatak vere u humanost, nedostatak koji potiču upravo oni koji tu veru propovedaju. Oni nisu shvatili da je najveća inspiracija osećanje samog sebe, svog iskustva, osećanja i tela, svojih vlastitih uvida. Nikom ko je istinski motivisan nije potrebna »inspiracija«.

Zvuči čudno, ali se vernicima uskraćuje sopstvena prošlost, istinska zlostavljanja kojima su u detinjstvu bili izloženi. Kao i kod svakog oblika ispiranja mozga ili indoktrinacije, iskustvo poniženja, patnje čini čoveka ranjivim. Privlačne ideje nude olakšanje od patnje, ali i od stvarnosti. Olakšanje je uskraćivanje jer oduzima čoveku samog sebe. Ako je njegova istina, »Osećam se bezvrednim i osećam da mi u životu ne ide!«, onda je to jedina istina koja ga može osloboditi. Ako u potpunosti oseti i razreši tu istinu o sebi, onda mu droga nije potrebna; on direktno stiće stvarnost sopstvenog iskustva. To je dijalektički lek i jedini antidot onima koji teže ka moći.

Ono što Džekson i mnoge druge vođe rade kada govore svojim slušaocima neistine koje oni žele da čuju o sebi predstavlja zapravo is-

punjenje osnovnog preduslova za kontrolu: presecanje veza sa prošlošću i stvarnim korenima. Parole kao što su »Ja sam silan i ja ću uspeti!« predstavljaju takav vid kidanja veza. Sledeći preduslov je odvajanje ljudi ne samo od prošlosti, već i od sadašnjosti. Tako se čovek nađe u izolovanoj komuni, daleko od porodice i bivših prijatelja, u nekoj zasebnoj zgradi koja postaje svet za sebe, ili u gradskom getu. On sada zavisi od svoje grupe i vođe, pre svega. Grupa je njegova nova porodica, i sav njegov svet. Tako se vraća u stanje detinjstva — svom krevetiću, ogradi, stolicama. To ne znači da se on tada prepušta vodi, kao što su rekli neki psihijatri povodom Džonstouna, to znači da se on odavno odrekao sebe. On se prepustio roditeljima i sada je ponovo našao neko mesto da učini to isto. Zato nije slučajno što su *Džon* njegovi sledbenici zvali »otac« ili »tatica«, ili što je on, kako se tvrdi, zapevao »majko, majko« tokom samoubilačkog rituala.

Da li su kultisti ljudi? Jesu — ali nisu ljudi od drugih ubičajenih vernika ili preobraćenika. Kult je samo oblik društveno institucionalizovanog ludila. To je najbolja vrsta ludila jer u njoj nisi nikad sam. Svi u tvojoj blizini stalno potvrđuju tvoju nestvarnost. Zato se okupite na livadi, pevajte, recimo, litanije, verujete svi zajedno — u svog spasioca. U onog ko vas je spasio od stvarnosti.

S engleskog: Dragana R. Mašović

* Rad je inspirisan tragičnim krajem (kolektivno samoubistvo) članova i vođe ove poznate sekte u Americi.

** Poznati crnački sveštenik, borac za crnačka prava.

(Arthur Janov: »The Jonestown Syndrom«, The Primal Institute Newsletter, vol. I, N4, 1978, Los Angeles)

igra dokonih snevača

tatjana delibašić

*

Ulicom krstare
Maskirana nasilja
Svako svoje ludilo šminka
Plaši me ples
Pobesnele kose
I drogirano svetla
Ne postoji zvuk
To napetost reži
U fortissimu noći
Ne prepoznajem se u
U ogledalu koje je tu
Da laže prostor
Kako si
Sjajno
Nema te dugo
Plazi se amputirano
Jutarnje lice
Ulice kriju khrka stanja
Zidovi doma ih leče
Svake subote u deset
Mama me budi mlekom

*

Prah je hteo
Prah je odabrao
Ravno jutro
Dobro jutro
Zatvorenom svetu
U krugu
Isti se iskazi
Vrte
Svet je čigra
Bludna igra
Dokonih snevača

u praznoj kući

radomir đurović

STANIČNA ČEKAONICA

*Vozovi dolaze i odlaze
svaki koji dode donese
malo nade našim zenicama
svaki koji ode odnese
malo našeg uzaluda u kočnicama.*

*Tako godine prolaze
i odlaze po redu vožnje
a deo po deo srca
pretvara nam se u šine
po kojima nam putuje život
pomalo sličan praznom vagonu.*

*I košulje nam sve više
počinju neverovatno da liče
na stanične čekaonice
po kojima stanuju promaje
i nevesele biografije skitnica.*

U PRAZNOJ KUĆI

*Veliki kanjon reke
kamenom bukom
odjekuje u noći koja se spušta.
Na prozoru pucketa
besno korenje vetra,
Snažni udarci drveća
kao čekić penju se uz stepenice.
Mestimične senke preleću vazduhom,
postelje u pomrčini.
Samo strah i bol prate me
u pustoj kući.
Zalutala ptica vrišti
kao izgubljeno dete,
a vetar, reka i
nedokučiva noć bez odmora
odlaze uzvikujući moje ime:
jadniče, dodi, jadniče.*